

БІДНІСТЬ ЯК ФАКТОР ТЕРОРИЗМУ

У статті досліджується механізм детермінації бідності як соціально-економічного, політичного, духовного феномену на виникнення, поширення й ескалацію тероризму, який набув статусу самостійного військового і політичного фактору в глобальному вимірі..

Сучасний монополярний світ викликав до життя небачені глобальні проблеми (екологічні кризи, поширення хвороб, необхідність істотного обмеження військових асигнувань), особливе місце серед яких займе бідність переважної більшості населення нашої планети, загрозливе поглиблення прірви між багатими і бідними країнами світу. Процеси глобалізації як реальність XXI століття несуть в собі не лише позитивні, але і негативні наслідки, проявом яких виступає міжнародний тероризм як вияв насильства та відчаю.

Тероризм як прояв політичного насилля, якому притаманні особлива жорстокість та антигуманність, має свою економічну, соціально-культурну основу, яка в значній мірі тримається на використанні людського фактору, а саме: терориста-виконавця, який за певних обставин та наявності у нього найсучаснішої техніки, здатен здетонувати знищення великої кількості людей, матеріальних та духовних цінностей.

"Людина з гвинтівкою" як образ революції перетворюється у сучасному глобалізованому світі у примару якщо не апокаліпсису, то загрози існування тисяч безневинних людей, дітей та дорослих, цілих міст та містечок, матеріальних та духовних цінностей, вартість яких може складати астрономічні суми. Достатньо сказати, що вартість зруйнованих хмарочосів, символу економічної могутності США, під час теракту 11 вересня 2001 року складає 85 млрд доларів. Все це не може не актуалізувати проблему усвідомлення сутності поняття людини, природи її вчинків та дій, словом всього, що ми вкладаємо у зміст поняття людський фактор, а головне - усвідомлення необхідності подальшого дослідження сенсу буття людини, сутності та смислу її життя як найвищої цінності на землі.

Поза увагою досліджень сутності сучасного тероризму, його філософії й ідеології, не може не бути питання про те, що саме ігнорування, відкидання цінності життя людини, її природного права на нього є характерною рисою ідеології і кровавої практики міжнародного тероризму.

Відомо, що основним багатством постіндустріальних суспільств є не стільки матеріальні цінності, скільки інтелект, інформація, що актуалізує проблему носіїв цього багатства, духовних, моральних принципів, співвідношення багатства як матеріального явища і моралі, моральності як внутрішніх, суб'єктивних регуляторів поведінки особи. Тому аналіз проблеми бідності як важливого фактору тероризму дозволяє зробити висновок про те, що наявність найсучасніших цифрових, комунікаційних, військових технологій, інтелектуального та матеріального багатства в руках людей, які відкидають загальнолюдські, релігійні цінності (жодна з світових релігій не закликає до знищення життя людини), є досить загрозливим явищем сучасного світу, котре потребує свого подальшого комплексного дослідження.

Більш того, проблема бідності, її локалізації та подолання актуальна і сучасній Україні, для якої є характерним те, що саме носії інтелектуального багатства – інтелігенція в своїй переважній більшості – за своїм матеріальним станом, насамперед за рівнем доходів, відповідає статусу не стільки "нових українців", скільки "нових бідних". Ось чому подальше дослідження проблем бідності можливе лише в контексті осмислення сутності як загальнонаціональної ідеї, державної ідеології, так і їх конкретних носіїв.

Відомо, що середній клас – політична, соціально-економічна, духовна основа громадянського суспільства – має місце в країнах Заходу, але в Україні до середнього класу належить суто за майновою характеристикою так звана "обслуга олігархів", і замість дійсного розвитку середнього класу як гаранта громадянського миру, соціально-політичної стабільності та прогресу, здійснюється суто меркантильне формування малочисленної верстви населення із середніми доходами. "Причому цей прошарок, – справедливо пишуть С.Сьомін та В.Остроухов, – немає ні освітніх, ні моральних підстав для того, аби бути носієм державницької ідеології, виступати основою політичного й економічного розвитку" [1: 31-32].

Таким чином, основним завданням даної публікації є спроба дослідити механізм детермінації бідності як соціально-економічного, політичного, духовного феномену на виникнення та розповсюдження тероризму, який набув статусу самостійного воєнного та політичного фактору в глобальному вимірі. Рамки статті дозволяють лише окреслити окремі сторони даної малодослідженої, багатогранної та актуальної проблеми сучасної філософської науки. Актуальність нашого дослідження визначається насамперед тим, що осмислення шляхів подолання бідності та формування широкого прошарку самодостатніх працюючих власників як фундаменту утворення та функціонування середнього класу сприяє перш за все визначенню механізмів запобігання проявів тероризму, пошуку ефективної, адекватної викликам постіндустріальної епохи моделі трансформаційних перетворень сучасного українського суспільства.

Практична реалізація ринкових, трансформаційних процесів в Україні відбувається в контексті такої міжнародної ситуації, коли сама глобалізація, як наголошувалось, вже має ряд негативних наслідків, серед яких не останнє місце займає саме інтернаціоналізація тероризму завдяки використанню засобів комунікації, які суттєво посилюють ефективність координації дій терористів, сприяють створенню відповідної мережевої системи, що дає можливість тероризму претендувати на статус сили рівної силі самостійної держави. Так, події 11 вересня у США, березні поточного року у Мадриді та останні терористичні акти у Росії, особливо у Беслані, свідчать про зазіхання терористів на долю значної частини людства.

Українське суспільство, здійснюючи побудову незалежної, демократичної, правової, соціальної держави, не може бути осторонь від усіх процесів глобалізації, в тому числі і негативних, і має усвідомити загрозливий характер тероризму як розгалуженої системи з істотними економічними, фінансовими, інформаційними можливостями. Ось чому Україна має виробити ефективні політичні, економічні, соціальні, духовні, якщо завгодно, механізми протидії, унеможливлення тероризму та його проявів. А все це потребує відповідного рівня політичної волі, економічних, військових, фінансових, інформаційних можливостей та ресурсів, спонукає до того, що пересічний українець повинен мати не лише інформацію про загрозливий характер тероризму, а й імунітет до закликів агресії, неповаги до закону, до повстання. "Слово повстання, – як зазначає Л.Кучма, – це страшне слово. Це те саме, що погрожувати нам тероризмом" [2: 3].

Чому закликів до повстань, масової непокори, агресії майже не чути у багатих, постіндустріальних країнах Західної Європи, США, Канади, Японії? Тому, що в цих країнах соціальною, політичною, економічною основою стабільності виступає, як ми зазначили, середній клас, який складає більшість населення цих країн. Але ці заможні (по українським стандартам дуже багаті) верстви є власниками, високопрофесійними, високоосвіченими, а приватна власність, інститут якої виступає наріжним каменем громадянського суспільства, впродовж століть передається у спадок від покоління до покоління, є священною та недоторканою.

При чому уявлення про рівність, свободу бідних верств і заможних, самодостатніх станів, які себе самоутверджують у всіх сферах суспільного життя, насамперед, трудовій, як правило, діаметрально протилежні. В контексті нашого аналізу заслуговує на увагу бачення французьким Просвітництвом проблем свободи. Ще у XVIII ст. Шарль Луї Монтеск'є розглядає свободу як безпеку, тобто як упевненість громадянина у недоторканості свого життя, житла, майна.

Впродовж століть Західна цивілізація створила надійні політичні, економічні, соціальні, культурні, правові механізми захисту громадянина, його свободи. А про яку впевненість у захисті життя, житла, майна може бути мова якщо українське суспільство, чи білоруське, як і російське чи білоруське, розвивалося в умовах царизму та СРСР як обезвласнене суспільство. Саме відсутність реального власника, насамперед на селі, спричинила багато в чому революції 1905-1907 рр. та жовтні 1917 р. в царській Росії. До речі, Століпінська аграрна реформа якраз і передбачала створити фермера, самодостатнього власника на селі. Якби це відбулося, то гасло більшовиків "земля селянам" звисло б у повітрі і на нього б не відгукнулися мільйони селян.

Саме бідні, безземельні селянські маси та люмпенізовані верстви міст пішли за більшовиками у жовтні 1917 р. І сьогодні в нашому суспільстві певні політичні сили намагаються підняти прапор повстань, революції, що є вкрай небезпечним, загрозливим в умовах глобалізованого світу, та посилити проявів тероризму, ґрунтом якого виступає бідність як соціально-економічний, соціально-культурний феномен.

Ось чому метою даної публікації є аналіз такого вкрай складного соціально-політичного, соціально-економічного, духовного явища як бідність, притаманного значній частині населення сучасного однополярного світу. Треба сказати, що проблема бідності як фактору тероризму є малодослідженою. Публікації з цього питання, наскільки нам відомо, відсутні у сучасній соціально-філософській літературі. Разом з тим, серед досліджень, які в певній мірі аналізують деякі сторони багатогранної проблеми бідності як фактору тероризму, можна все ж таки виділити наступні [3].

Таким чином, якраз на ґрунті бідності багато в чому і знаходить, як наголошувалось вище, широке розповсюдження тероризму, який в умовах глобалізованого світу набуває рис міжнародного характеру і є одним з показників міжцивілізаційних протиріч та конфліктів. Загостренню останніх об'єктивно сприяє те, що матеріальні та духовні багатства нашої планети вкрай нерівномірно розподілені між високорозвиненими, постіндустріальними західними країнами так званого "золотого мільярду" та іншими, переважно азійськими, африканськими, латиноамериканськими державами, які в своїй більшості перебувають на доіндустріальній, індустріальній стадіях суспільного розвитку. Достатньо сказати, що населення США, яке складає 1% всього людства, споживає 40% національного багатства сучасного світу [4: 19].

Тому не є випадковим те, що Президент Світового банку Джеймс Вульфенсон заявив, що в світі не буде миру і стабільності, доки в країнах, які розвиваються, не буде подолано бідність, додавши, що світ буде безпечнішим, якщо 900 мільярдів доларів, які щорічно витрачаються на оборону, витратяться на допомогу бідним [5: 10]. Все це говорить про усвідомлення керівництвом провідних західних країн необхідності подолання бідності як явища, що постійно генерує агресію, бажання помсти та терор, унеможливує мир та стабільність. Не секрет, що таке усвідомлення має місце не в останню чергу тому, що зростаючі численні терористичні акти привертають увагу світової громадськості не стільки до організаторів та виконавців цих жажливих дій, скільки до пошуку й осмислення саме причин, які породжують це найстрашніше зло XXI ст. Це – по-перше.

По-друге, реальністю сучасності, як вже зазначалось, є конфлікт цивілізацій, насамперед Західної, християнської та Східної, мусульманської, поглибленню якого сприяє те, що Схід "для суспільної свідомості Заходу стає синонімом екзотики, економічної відсталості та деспотії, свого роду зайвою частиною світу" [6: 52]. В свою чергу, в очах сотен мільйонів, перш за все бідних людей арабського Сходу, які в своїй масі сповідують іслам, Захід, західна цивілізація сприймаються як такі, які суперечать корінним інтересам народів Сходу.

В цьому плані мають рацію ті дослідники, які наголошують, що жажливе зубожіння абсолютної більшості населення країн "третього світу" – це результат недалекоглядної політики Заходу, який ще у XX ст. впроваджував модель високорозвиненого і динамічного суспільства, застосування якої в принципі ігнорувало місцеві умови, призвело до занепаду національних культур, руйнуванню соціальних спільнот і життєвих форм, що склалися на Сході історично. Більш того, "сподівання принести прогрес у ці регіони, діючи за принципами капіталістичного мислення, виявились божевільними. Руйнування культури і природи в країнах "третього світу" набуло таких жажливих масштабів, що звідти хлинули такі потоки емігрантів, яких ще не знала історія [7: 15]. Відомо, що і для сучасної України проблема емігрантів, перш за все нелегальних, особливо з південно-

зійського регіону світу, стоїть дуже гостро, спонукаючи владу оперативного знаходити ефективні шляхи та ресурси для її вирішення.

Разом з тим, саме той рівень бідності сучасного трансформаційного українського суспільства, при умові її неподолання у найближчому майбутньому, може викликати до життя цілу низку негативних соціально-політичних, духовних проблем. Бідна людина, з одного боку, постійно відчуває свою незапитаність у суспільному житті, у сфері праці, освіти, культури, побуту тощо, що об'єктивно веде до зростання настроїв невпевненості в завтрашньому дні, апатії, замкнутості. Яскравим проявом такої негативної тенденції є те, що 70% українських громадян відчувають свою незапитаність і лише 7% жінок і 10% чоловіків задоволені своїм становищем у суспільстві [8: 7].

З другого боку, саме бідна людина в силу того, що вона позбавлена часто-густо можливостей самореалізації, самоствердження, насамперед у сфері праці, при збігу відомих обставин, охоче відгукнеться на гасла революціонерів поділу, перерозподілу майна, про що яскраво свідчить наша історія ХХ ст. Тому сьогодні, більш ніж актуально звучать слова відомого філософа античності Аристотеля про те, що "бідняки лише прагнуть майна багатих" [9: 508].

Отже, якщо в Україні в найближчі роки не будуть подолані проблеми бідності, вкрай складні демографічні тенденції, не будуть створені сприятливі політичні, економічні, правові умови для розвитку малого і середнього бізнесу як фундаменту утворення середнього класу, виведення майже половини економічного потенціалу країни з тіні, то та "серйозна небезпека виродження корінної нації та заміни її вихідцями з країн Південно-Східної Азії" [10: 28], може, не приведе Господи, набути помітних рис реальності.

Аналіз питання про бідність як фактор тероризму був би неповним, якби ми не зазначили, що сучасний тероризм перетворився на досить прибутковий бізнес глобального масштабу з розвинутим "ринком праці". Саме таку думку слушно обґрунтовує вчений секретар Національного інституту проблем міжнародної безпеки Л.Токар у своєму інтерв'ю газеті "Урядовий кур'єр" [11: 19]. В контексті нашого дослідження виникає питання про ознаки цього "ринку праці", його так би мовити "ідеологічні засади". Відомо, що саме ісламський фундаменталізм багато в чому і є ідеологічним обґрунтуванням тероризму. Причому маргіналізація значних верств населення на Сході, перш за все в містах є одним з чинників розповсюдження фундаменталізму і найбільш бідні верстви населення країн Близького Сходу - це соціальна база екстремістського ісламу.

Таким чином, бідне, маргінальне середовище суспільства об'єктивно виступає базою "ринку праці" тероризму сучасних Східних країн. В цьому плані слід звернути увагу на недавню заяву у ЗМІ міністрів закордонних справ країн Балтії та Австрії про доцільність створення на території України умов для проживання біженців з Чечні, що, безумовно, може додати нашій державі досить складних соціально-політичних, правових проблем. Не ставлячи завдання бодай поверхового аналізу сутності питання про тероризм у Росії, зазначимо, що Басаєв перетворив тероризм у кривавий бізнес. Саме про це йшла мова 23 квітня 2004 року по REN-TV в передачі про долю чеченської терористки, яка добровільно здалася російським правоохоронцям. Згідно цієї телепередачі у Чечні за кожну загиблу шахідку, яка загинула як терористка, її родина отримує 2,5 тис. доларів, що в певній мірі теж спонукає шахідок йти на смерть, оскільки така сума для бідної Чечні досить значна. Треба підкреслити, що по рівню маргіналізації Чечня ще з радянських часів перевищує цей показник порівняно з іншими Північнокавказькими республіками, які є суб'єктами РФ.

Відомо, що жажливі події у Беслані, якраз свідчать про намагання чеченських терористів роздмухати кривавий вогонь за межами самої Чечні, що є вкрай небезпечним як для Росії, так і її найближчих сусідів.

Для сучасного українського суспільства проблеми маргіналізації, бідності є досить актуальними і злободенними для мільйонів людей, які у своїй переважній масі прагнуть і здатні самореалізуватись перш за все у сфері трудової діяльності, яка виступає антиподом кримінальної, терористичної. Ось чому усім політичним силам, їх прихильникам необхідно припинити довготривалі змагання у визначенні пріоритетності, доцільності того чи іншого напрямку у відомій системі географічних координат, оскільки доля дала сьогодні не лише шанс, а і власний український шлях, згідно якого чесна професійна праця самодостатнього громадянина-власника є зарукою матеріального і духовного добробуту окремої особи і держави, миру, порозуміння і злагоди у суспільстві.

Цілком закономерно, що майже сто років тому Великий Каменярь пророче сказав: "Тільки інтегральна, всестороння праця зробить нас справді чимось, зробить нас живою одиницею серед народів" [12: 101], які сповідують силу інтелекту, духовності, моральності і заперечують тероризм як силу безсилля.

Таким чином, певним науковим результатом, що отриманий в процесі аналізу поставленої проблеми є те, що бідність слід розглядати не лише як матеріальний феномен, а як і духовне, соціокультурне явище, яке програмує, орієнтує поведінку людини в силу її соціального статусу не-власника на роль підданого, виконавця в сфері виробничої діяльності, "розмінної монети" у політиці, статиста усіляких політичних шоу, неписьменного, малоосвіченого у духовній сфері, відчуженого від національних та світових надбань культури та науки. Повсюдне відчуження особистості, значних соціальних верств, станів, шарів, класів від влади, власності, загальнолюдських, релігійних істин – ось той благодатний ґрунт для зародження, розповсюдження, ескалації тероризму як реальної загрози не лише окремим державам, їх блокам, союзам, а й усьому людству. Причому усілякі намагання перемогти тероризм, без усунення його глибинних витоків, насамперед бідності, приречені на поразку, оскільки "система, – справедливо зазначає американський футуролог У.Уоджер, – яка постійно відтворює меншість багатих і сильних та більшість бідних і слабких, але відкриває широкий доступ до зброї, не може довго існувати. Її саморуйнування запрограмоване, а крах неминучий - і це стане головною подією ХХІ століття" [13: 58].

Перспективним напрямком у подальшому дослідженні проблеми бідності є комплексний аналіз соціально-економічних, політичних, духовних механізмів унеможливлення, локалізації, подолання бідності як фактору тероризму.

Отже, сьогодні людство має прийняти виклик часу, який полягає у негайному виробленні єдиної глобальної стратегії делегітимізації ідеології тероризму, чому в певній мірі сприяє подальше дослідження проблем бідності як фактору тероризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сьомін С., Остроухов В. Небезпечна прірва між багатими і бідними. Щодо проблем бідності та формування середнього класу в Україні // Політика і час. – 2002. – №12. – С. 27-33.
 2. Кучма : Ніяких повстань не буде // Вибір. – 2004, 20 вересня.
 3. Див.: Дробижєва Л.М., Паин Э.А. Социальные предпосылки распространения экстремизма и терроризма // Социальные и психологические проблемы борьбы с международным терроризмом. – М.: Наука, 2002. – С. 47-59.; Мирский Г. Дракон встаёт на дыбы (О международном терроризме) // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – №3. – С.36-46.; Марченко Ю. На тлі ціннісної кризи. Тероризм: анатомія витоків // Політика і час. – 2003. – №12. – С.61-66.; Нетаньяху Беньямин. Война с терроризмом. – М.: Альпина Паблишер, 2002. – 317 с. та ін.
 4. Контрасти. Мондіалізм і тероризм. – К., Серж., 2001. – 104 с.
 5. Не буде миру, доки є бідність. // Урядовий кур'єр. – 2004, 22 травня.
 6. Богомоллов О. Політичний іслам // Політика і час. – 2003. – №12. – С. 52-60.
 7. Контрасти. Мондіалізм і тероризм. – К., Серж., 2001. – 104 с.
 8. Кисельова О. Бідність в Україні / інформаційно-аналітичний розгляд // Політична думка. – 2000, – №3. – С.3-12.
 9. Аристотель. Соч.: в 4-х т. – М.:Мысль. – 1983. – Т. 4.– 830 с.
 10. Сьомін С., Остроухов В. Небезпечна прірва між багатими і бідними. Щодо проблем бідності та формування середнього класу в Україні // Політика і час. – 2002. – №12. – С.27-33.
 11. Тероризм: сила безсилля // Урядовий кур'єр. – 2004, 10 червня.
 12. Франко І. З кінцем року // Молода Україна. – Львів.: Укр.-рус.вид.спілка. – 1910.
 13. Цит. за : Гура В. Момент істини. "Війни 11 вересня": Афганістан, Ірак... // Політика і час. –2003. – №4. – С. 54-58.
- Матеріал надійшов до редакції 10.10.04

Сухачев С.А. Бедность как фактор терроризма.

В статье исследуется механизм детерминации бедности как социально-экономического, политического, духовного феномена на возникновение, распространение и эскалацию терроризма, который приобрел статус самостоятельного военного и политического фактора в глобальном измерении.

Sukhachow S.A. Poverty as a Factor of Terrorism.

The article analyses the mechanism of determining poverty as a social, economic, political and spiritual phenomenon causing the emergence and escalation of terrorism which has acquired the status of an independent military and political factor in a global range.